

**Drama mioritică și ambițiile suveraniste
în politica românească
(Myoritic drama and sovereignists ambitions
in Romanian politics)**

Anton CARPINSCHI

Abstract

Focusing on the popular ballad "Miorița", an emblem of the psychocultural profile of the Romanians, this essay explores the sovereignist ambitions of the Romanian politics of the last hundred years within the horizon of the Mioritic drama.

Keywords: *effective sovereignty; decorative sovereignty; relative sovereignty; myoritic drama; sovereignists ambitions; intercultural education; the "well-tempered" ideological; recognition culture.*

„Suveranismul propovăduit acum pe meleagurile mioritice e glumă”. Să fie, oare, chiar așa?

Într-un recent editorial pentru un post de televiziune, doamna col. (r) Daniela Tobă declara printre altele: „Crescută și educată de un profesor de istorie și un ofițer de carieră, suveraniști în toată puterea cuvântului, de modă veche, mă număr printre cei puțini care încă mai cred că România poate fi o țară puternică alături de celelalte țări puternice ale lumii. România poate fi suverană și-și poate croi un drum istoric demn. Însă, suveranismul propovăduit acum pe meleagurile mioritice e glumă. E bășcălie. E șulfism. E gol de substanță. E confiscat de personaje mânate de meschine interese personale sau de grup. E pur declarativ. E împopoțonat cu scandaluri de alcov și cârcoteci parlamentare. Suveranismul mioritic este, în fapt, o ditamai escrocherie politică. Și se va stinge într-un an sau maximum doi după alegeri ca un foc de paie, la fel cum s-a aprins”¹.

Pe marginea celor afirmate în acest editorial, o primă observație mi-a fost prilejuită de propoziția: „suveranismul propovăduit *acum* (subl. ns.) pe meleagurile mioritice e glumă”. Să înțelegem că suveranismul propovăduit pe meleagurile mioritice înainte, de pildă, în epoca ceaușistă a socialismului multilateral dezvoltat nu era o glumă, nu era declarativ și gol de substanță? Într-adevăr, comparate cu ambițiile suveraniste ale imposturii și demagogiei actuale, ambițiile suveraniste ale național-comunismului inițiat sub Gheorghe Gheorghiu Dej și continuat sub Nicolae Ceaușescu, deși preponderent declarative și deziderative, nu erau glume. Încercând să se debaraseze după 20 de ani de metodele staliniste de teroare și de exterminare și de unii concurenți din interiorul partidului, liderii mai orientați și mai pragmatici din jurul lui Gheorghe Gheorghiu Dej au mizat pe promițătorul concept al *suveranității naționale*. În numele suveranității poporului român și statului național acaparat de partidul comunist au apărut și s-au amplificat ambițiile suveraniste ale național-comunismului dejist și ceaușist. Numai că noua orientare politică s-a născut cu germenii unor boli devastatoare pentru societatea românească: penibilele deformări proto-

¹ Col. (r) Daniela Tobă, *Despre suveranismul mioritic, cu sinceritate*, în *Canal33.ro*, 13 aprilie 2024, disponibil la [Despre suveranismul mioritic, cu sinceritate - Canal 33](https://www.canal33.ro/daniela-toba-despre-suveranismul-mioritic-cu-sinceritate), consultat pe 12 august 2024.

croniste ale culturii naționale, desfigurarea istoriei României potrivit intereselor partidului comunist, promovarea cultului personalității conducătorului suprem, regizarea spectacolului propagandistic generalizat într-o societate masificată, izolarea României de relațiile economice și culturale cu Occidentul. Și totuși, în pofida șocului la apariția lor publică în primăvara anului 1964, ambițiile suveraniste ale național-comunismului nu se nășteau pe un teren gol. Există în plămada oamenilor de pe plaiurile mioritice ceva care, de-a lungul generațiilor, a moleșit voința, a dizolvat coeziunea, a întunecat rațiunea multora dintre noi. Pe pitoreștile plaiuri mioritice s-au născut frustrări și resentimente etnice, naționaliste, confesionale, religioase, antisemite care, acumulate în timp, au aprins în mințile unora dintre noi iluzii și tentații suveraniste, pusee naționaliste, xenofobe și antisemite.

Revenind la editorialul amintit, a doua observație se referă la faptul că în plan deziderativ, probabil orice cetățean onest al acestei țări își dorește ca România să devină „o țară puternică alături de celelalte țări puternice ale lumii”. Dar, marile probleme politice și nu numai nu se rezolvă în plan deziderativ! Nu se rezolvă nici în plan declarativ și, tocmai de aceea, iluzia suveranismului cuibărită pe plaiurile mioritice s-a dovedit atât de persistentă încât politicianismul și demagogia populistă au devenit ținta comediilor satirice ale unui geniu precum Ion Luca Caragiale. Din acest motiv nu sunt atât de sigur că așa numitul „suveranism mioritic”, „se va stinge într-un an sau maximum doi după alegeri ca un foc de paie, la fel cum s-a aprins”. Cred că nu se va stinge, cum nu s-a stins nici în ultima sută de ani și, ținând seama de „starea națiunii”, nu se va stinge nici în viitoarea sută de ani dacă lucrurile vor arăta la fel. Asemenea „focuri de paie” ard mocnit și se reaprind periodic dacă „terenul” permite, iar plaiurile mioritice inflamate de frustrări și resentimente acumulate de-a lungul istoriei au favorizat aprinderea iluziilor și tentațiilor suveraniste naționaliste și xenofobe. Cum asemenea frustrări și resentimente persistă, reaprinderea ambițiilor și tentațiilor suveraniste ale naționalismului xenofob și antisemit este o realitate la ordinea zilei. Focalizându-mi atenția asupra baladei populare *Miorița*, emblemă a profilului psihocultural al românilor, voi explora ambițiile suveraniste din politica românească în orizontul dramei mioritice.

Drama mioritică și ambițiile suveraniste în politica românească. Mic exercițiu hermeneutic

Derivat din titlul baladei populare *Miorița*, termenul „mioritic” a căpătat în timp o *valoare culturală identitară* pentru poporul român, fapt ce îndreptățește, în opinia mea, interpretarea acestei balade printr-un mic exercițiu hermeneutic. Însotind îndeaproape textul, micul exercițiu hermeneutic reconstruiește cu ajutorul observațiilor intercalate și al comentariilor adiacente un scenariu interpretativ. Desfășurare programată a unei activități reflexive, acest scenariu menit să confere sensuri și semnificații politice faptelor descrise, ne poartă în munții și pădurile, pe dealurile și văile spațiului carpatic. În acest cadru mirific își fac apariția câteva personaje specifice locului. „Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai, / Iată vin în cale, / Se cobor la vale, / Trei turme de miei, / Cu trei ciobănei. / Unu-i moldovan, / Unu-i ungurean / Și unu-i vrâncean”². Apare, apoi, intriga scenariului căci, „pe l-apus de soare”, pe acest mirific „picior de plai”, invidioși pe ciobănelul moldovan „că-i mai ortoman / Ș-are oi mai multe, / Mândre și cornute, / Și cai învățați, / Și câni mai bărbați”, confrății ungurean și vrâncean pun la cale omorârea acestuia și furtul turmei sale. Dar, oița năzdrăvană, „cea mioriță, / Cu lână plăviță” își anunță stăpânul, „Că l-apus de soare / Vreau să mi te-omoare / Baciul ungurean / Și cu cel vrâncean!”. Numai că, deși anunțat de pericolul iminent, ciobănelul moldovan acceptă cu seninătate soarta potrivnică și îi răspunde astfel oiței năzdrăvane: „Iar tu de omor / Să nu le spui lor./ Să le spui curat / Că m-am însurat / Cu-o mândră crăiasă, / A

² ***, *Miorița*, în [Miorița - versuri Balade Populare](#).

lumii mireasă / Că la nunta mea / A căzut o stea; / Soarele și luna mi-au ținut cununa. / Brazi și pâltași / I-am avut nuntași, / Preoți, munții mari, / Paseri, lăutari, / Păserele mii, / Și stele făclii !” . Frumusețea poetică a textului, profunzimea spirituală a credinței ancestrale în moartea transfigurată – prin osmoza cu natura – într-o nuntă cerească ne transpun în ceea ce s-ar putea numi *vraja mioritică*.

Dar, ieșind din efectul vrajei, ne trezim în tensiunea dramei. De mare bogăție semantică, termenul „mioritic” sugerează frumusețea plaiurilor inspiratoare de profunde trăiri spirituale și gesturi sacrificiale, dar nu ocolește nici viața aspră plină de încercări și patimi a ciobăneilor pe plaiurile mioritice, invidia între semeni, conspirația, crima, furtul turmei confratelui, cu alte cuvinte nu ocolește *drama mioritică*. O asemenea situație dramatică generată prin acumularea mai multor factori – tentația furtului și înclinația spre corupție, conspirația criminală, absența încrederii în sine și în ceilalți, carențele de coeziune socială și solidaritate comunitară, ignoranța și fatalismul multora dintre noi atunci când suntem confrunțați cu provocările vieții și ale istoriei – ne amintește de frământările și dezbinarea populațiilor din diferite provincii ale spațiului carpato-danubiano-pontic de-a lungul istoriei, de dificultățile și întârzierea apariției unei entități statale unitare și suverane pe aceste meleaguri. Mai mult, reverberații ale acestei stări de lucruri sunt percepute în lumea de astăzi în dezbinarea internă stârnită de invidie și lăcomie, ocolirea normelor și dezinteresul pentru organizarea socială, carențele instituționale ale statului, antiselecția și deprofesionalizarea, suprataxarea muncii, încurajarea non-muncii și evaziunii fiscale, impostura, mediocritatea și corupția, toate pe fondul unei predispoziții fataliste, care induce în viața multora dintre locuitorii plaiurilor mioritice nemulțumire, suferință, dramatism.

Expresie concentrată a profilului psihocultural al poporului român, termenul „mioritic” asimilat acestui scenariu interpretativ ne poartă cu gândul la resursele spiritualității locuitorilor plaiurilor mioritice, dar și la deficitul volitiv și slăbiciunile caracteriale generatoare de neîncredere și dezbinare, conflicte interne și conspirații mai mult sau mai puțin criminale. Ce fel de „suveranism” ar fi putut apărea în aceste circumstanțe? Cât de suverană ar fi o putere ezitantă, marcată de dezbinări interne și cât „suveranism” ar emana o putere marcată de tensiunile dramei mioritice? Am putea numi un asemenea pseudo-suveranism, „suveranism mioritic”? Ce s-ar putea spune, în aceste circumstanțe mioritice, despre suveranitatea și ambițiile suveraniste din politica românească a ultimului secol? Dar, despre resuscitarea ambițiilor suveranismului naționalist, xenofob și anti-occidental în România zilelor noastre, o Românie membră cu drepturi și obligații în Uniunea Europeană? Și totuși, s-ar putea edifica un regim suveranist eficient pe frumoasele plaiuri mioritice cu grupări și colectivități coruptibile, dezbinare și fataliste?

Există în „ADN-ul cultural” al locuitorilor plaiurilor mioritice o agitație profundă, din păcate entropică, generatoare de ambiții suveraniste, etno-naționaliste și xenofobe care s-au manifestat zgomotos, uneori dramatic, dar mereu ineficient și cu multe victime. În pofida manifestărilor spectaculoase, retoricii naționaliste și promisiunilor îndrăznețe există în profilul psihocultural al românilor ceva care, de multe ori, moleșește elanul, sparge unitatea, întunecă rațiunea. Mă gândesc la exaltarea misticoid-naționalistă criminală a mișcării legionaro-fasciste „Garda de fier” continuată de ambițiile suveraniste la fel de criminale ale regimului legionaro-antonescian și ale dictaturii militare instituite de mareșalul Antonescu în calitate de Conducător al statului, dar și la demagogia populistă și excesele ambițiilor suveraniste ale național-comunismului sub Gheorghe Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu, toate acestea regăsite astăzi, în format epigonic, în ambițiile suveraniste ale unor formațiuni politice precum România Mare, AUR și SOS România.

Conchizând, din perspectiva acestui exercițiu hermeneutic în fața ochilor mei se derulează, ca într-un film, o succesiune de stop-cadre: *naționalismul legionar sau mistica terorii; ambițiile*

suveraniste ale național-comunismului: un experiment eşuat; impostura și demagogia manifestărilor suveraniste postcomuniste. În continuare mă voi opri – asumându-mi uneori rolul povestitorului precum într-o narațiune personalizată – asupra fiecărui cadru care surprinde ambițiile suveraniste pe plaiurile mioritice pe parcursul ultimului secol.

Flashback 1. Despre teroarea legionară a „cămășilor verzi” am aflat din copilărie de la martori oculari

Mi-am imaginat, deseori, prin exerciții de transpunere mentală în situație, creșterea sentimentului de insecuritate politică în societatea românească interbelică sub șocul „suveranismului mioritic” în cămașa verde legionară. De mare ajutor în aceste exerciții de imaginație au fost discuțiile cu părinții mei, martori ai tragicelor evenimente din acea epocă. Studentă la Academia de Inalte Studii Comerciale și Industriale din București, mama își amintea foarte bine de acea zi friguroasă din februarie 1937 când mii de oameni au participat la grandioasa ceremonie funebră în memoria camarazilor Ion Moța și Vasile Marin, legionarii români căzuți în războiul civil din Spania. Adolescent fiind și discutând cu părinții, am înțeles că grandoarea și gravitatea ceremoniilor publice a reprezentat una dintre modalitățile prin care propaganda legionară a încercat să etaleze misiunea suverană, salvatoare de neam a Mișcării din jurul lui Corneliu Zelea Codreanu. Cu atât mai mult, ceremonia funebră închinată martirilor cauzei legionaro-fasciste – Ion Moța și Vasile Marin – voia să reamintească națiunii vocația eroică și sacrificială a oamenilor plaiurilor mioritice, forța și veridicitatea dramei mioritice în mentalul poporului român.

Dar, evenimentele tragice se precipitau pe scena politică românească. Mama mi-a povestit și despre puternica emoție publică generată de două asasinat politice, al doilea având legături emoționale cu Tulcea, orașul meu natal. În primul rând, mi-a vorbit despre asasinarea unui adversar redutabil al mișcării legionare, prim-ministrul Armand Călinescu. În septembrie 1939, în plină zi, un comando de tineri legionari l-a împușcat pe primul ministru. A urmat rapid răzbunarea regimului Carlist, represaliile și, fără judecată, execuția publică a atentatorilor legionari. Într-o tragică replică, demnă de dramele shakespeariane, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, în timp ce se găsea sub stare de arest la Jilava, Mihai Moruzov, directorul Serviciului Secret de Informații al Armatei Române, colaborator apropiat al regelui Carol al II-lea, a fost la rândul său asasinat de un grup de legionari împreună cu alte 63 de persoane. Cum Mihai Moruzov își avea obârșiile în Tulcea copilăriei mele, iar o parte din rudele sale trăiau în pitorescul oraș de la Dunăre, în școala primară și gimnaziu am fost coleg cu nepotul său care, în memoria bunicului, purta același nume. Îmi amintesc că, după ce aflasem de la mama despre viața zbuciumată de spion și demnitar public și, mai ales despre sfârșitul violent a lui Mihai Moruzov, de câte ori mă întâlneam și mă jucam cu nepotul său, simțeam ceva ciudat și un fior îmi trecea prin tot corpul.

Despre teroarea declanșată de comandourile mișcării legionare, sfârșitul tragic și nedrept al savantului și omului politic democrat Petre Andrei în octombrie 1940 am aflat prima dată de la tatăl meu, student în acei ani la Facultatea de Medicină din Iași. Cu mult timp înainte de a deveni eu însumi student la Filosofie în Iași, tata mi-a vorbit despre atmosfera specială a Iașului universitar al acelor vremuri, despre pericolozitatea mișcării legionare și tratamentul brutal la care erau expuși colegii săi evrei. Tragedia profesorului Petre Andrei și a familiei sale l-au marcat profund pe tata care mi-a transmis, încă din anii liceului, odată cu sentimentul de insecuritate generat de iraționalitatea și violența politică a forțelor extremiste, compasiunea pentru familia mult încercată a savantului democrat. Astfel încât, atunci când în sala de lectură a Bibliotecii Centrale Universitare din Iași cineva mi-a atras atenția că domnul distins adâncit în lectură, așezat la pupitrul alăturat, este profesorul Petru P. Andrei, fiul savantului Petre Andrei, am trăit o puternică emoție și, în

timp, prin convorbirile cu domnia sa am reușit să retrăiesc scene și evenimente din istoria zbuciumată a Iașilor de tristă amintire din acea epocă.

În asemenea circumstanțe marcate de o *fatală violență mioritică* este declanșat valul asasinatelor politice ale regimului legionar. Despre dublul asasinat în fatidica zi de 27 noiembrie a anului 1940, căruia i-au căzut victime Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, aflasem, încă din copilărie, de la mama mea. Îmi amintesc și acum emoția mamei atunci când îmi povestea cum, cu câteva zile înainte de participarea la funeraliile profesorilor ei, îi audiase în calitate de studentă și dăduse examene cu aceștia. Aceasta era atmosfera politică dramatică în care, doar cu aproape două luni înainte de asasinarea lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, în circumstanțele exacerbarii violențelor politice, căderii morale și deteriorării comportamentelor, resimțind tot mai acut creșterea insecurității politice și a celei personale, omul politic democrat Petre Andrei – precum fatalistul ciobănel mioritic – își grăbise propriul sfârșit de pe scena universitară și politică românească.

Din discuțiile cu părinții, cu profesorul Petru P. Andrei, cu profesorul meu de sociologie și istoria doctrinelor politice, Iosif Natansohn, supraviețuitor și martor al pogromului de la Iași din 27-30 iunie 1941, am înțeles că prin intrarea mișcării extremiste legionare pe scena politică românească a început să se practice un joc despre care mai târziu aveam să aflu că se numește „joc cu sumă nulă”, un joc potrivit cărui învingătorul ia tot, iar învinsul pierde tot. Dar, pe fondul radicalizării politice, iradierii acesteia în anumite categorii ale populației și adâncirii dramatice a clivajelor sociale, toți actorii sociali intrați prin forța împrejurărilor în funestul *joc politic cu sumă nulă* din vremea nu mai puțin funestă a dictaturilor regal-carlistă, legionar-antonesciană, militar-antonesciană nu au avut decât de pierdut. Practicarea unui asemenea joc în mijlocul unei populații intoxicate de resentimente naționaliste, antisemite și xenofobe nu putea să nu îmi amintească de drama mioritică cu adâncile-i semnificații, de dezbinarea ciobănelor mioritici și jocul cu moartea al ciobănelului moldovean vânat de confrății săi unguran și vrâncean.

Dar, dacă despre ororile a ceea ce am putea denumi *paroxismul criminogen al suveranismului legionar* am aflat din povestirile și amintirile părinților, rudelor și ale unor profesori, *tribulațiile ambițiilor suveraniste* în regimul comunist le-am resimțit direct pe parcursul mai multor decenii. Ceea ce m-a frapat încă din acei ani a fost schimbarea dramatică a orientării și stilului discursului oficial de partid în problema suveranității naționale și de stat, trecerea rapidă și perversă de la o *Declarație* relativ decentă de invocare a suveranității naționale în numele dreptului internațional și dreptății între popoare la *Dictatul* ideologico-politic al regimului totalitar comunist asupra propriei populații. În fond, în drama mioritică nu trăia doar „oița năzdrăvană” capabilă de judecată și vorbire. În fundalul dramei mioritice întrezărim și turmele de oi tăcute și ascultătoare, mânate pe plaiuri și mâncate ori de câte ori este nevoie.

Flashback 2. De la „Declarația din aprilie” 1964 la „Tezele din iulie” 1971. Ambițiile suveraniste ale naționalist-comunismului percepute de un tânăr din acele vremuri

Spre sfârșitul lui aprilie 1964, noi, elevii Liceului nr. 1 din Tulcea, am fost convocați în „Sala Mare” la o adunare despre care ni s-a spus că este foarte importantă și nu trebuie să lipsim. Acolo, de la înălțimea tribunei oficiale, într-o atmosferă tensionată dar plină de așteptări, directorul liceului însoțit de mai multe persoane necunoscute ne-a anunțat că urmează să ni se prezinte un „Document” de partid de mare importanță. Una dintre persoanele necunoscute prezentată ca lector al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a dat citire și a comentat documentul care avea să fie perceput ulterior de opinia publică românească drept, „Declarația din

aprilie” sau Declarația de independență a PMR³ (*Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român ...1964*). Nu pot uita comentariile descătuseate ale profesorilor și elevilor încă uimiți de ce ascultaserăm, după ce atâția ani citiserăm și învățaserăm disciplinați texte și articole din presa și literatura sovietică.

La rândul meu mă întrebam: cum a fost posibilă apariția „Declarației din aprilie”? Mi-am dat seama prin discuțiile în familie și cu unii profesori apropiați că, pe fondul polemicii publice chino-sovietice de la începutul anilor 1960, al discuțiilor din mișcarea comunistă și muncitorească internațională și controverselor din Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) privind colaborarea țărilor socialiste, conducerea PMR a profitat de această conjunctură favorabilă pentru a realiza o distanțare relativă de linia politică a PCUS și a URSS și pentru a proiecta o politică de promovare a intereselor naționale și creștere a suveranității statale. În aceste circumstanțe favorabile, „Declarația din aprilie” stipula, printre altele, următoarele: „Conducerea planificată a economiei naționale este unul dintre atributele fundamentale, esențiale și inalienabile ale suveranității statului socialist”; „Trecerea unor asemenea pârgii în componența unor organe suprastatale sau extrastatale ar transforma suveranitatea într-o noțiune lipsită de conținut”; „Planul de stat este unic și indivizibil, din el nu se pot extrage părți sau secțiuni care să fie transferate în afara statului” (pp. 32-33). Promovând în arena internațională un sistem de relații de tip nou, conducerea PMR a așezat la baza acestora un „canon” cuprinzând: „principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, avantajului reciproc, întrajutorării tovarășești, respectării integrității teritoriale, principiile internaționalismului socialist” (pp. 36-37). Primit cu surprindere și o bucurie la care nu ne mai așteptam, textul „Declarației din aprilie” 1964 a fost până la „Tezele din iulie” 1971 documentul ideologic oficial care a stat la baza doctrinei suveranității naționale și a politicii internaționale a statului român și a PCR.

Trecuseră doar șapte ani de la „Declarația din aprilie”, dar în miezul vacanței de vară a anului 1971 toate cadrele didactice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași au fost convocate intempestiv în „Aula Magna”. Acolo, într-o atmosferă tensionată delegați ai județenei de partid au prezentat un nou „Document” al conducerii PCR. Între timp, treburile politice începuseră să se schimbe în țara noastră. Locul de șef al partidului vacantat prin decesul suspect și prematur al lui Gheorghe Gheorgiu Dej fusese rapid ocupat de tânărul și ambițiosul Nicolae Ceaușescu. După vizitele acestuia în Republica Populară Chineză aflată în plină „revoluție culturală” maoistă și în Republica Populară Democrată Coreeană condusă cu „mână de fier” de liderul comunist Kim Ir-sen, cultul personalității secretarului general al PCR creștea de la o zi la alta. În aceste circumstanțe, conținutul și tonul „Documentului” prezentat acum în aula universității îmi sunau cu totul diferit de acelea ale „Declarației din aprilie” ascultate doar cu șapte ani în urmă în sala de festivități a liceului din Tulcea. Simțeam, ca și alți colegi din facultate, că lucrurile urmau să se schimbe în rău și că nu ne vom mai bucura de atmosfera relativ liberă în care evoluaserăm în ultimii ani.

Cum am mai fi putut să ne bucurăm când în urechile noastre răsunau pe un ton imperativ comandamentele amenințătoare ale unui program de îndoctrinare generalizată a societății inspirat de un suveranism naționalist xenofob și antidemocratic?! Începeam să simțim atunci, fără să folosim termenul ca atare, ce înseamnă ambițiile suveranismului naționalist emanat de dictatura partidului unic și cultul personalității liderului acestuia. Iată câteva mostre care atunci, ca și acum de altfel, nu puteau să stârnească decât temeri și fiori: „Planurile de învățământ și programele științelor sociale vor fi aprobate de Secretariatul C.C. al P.C.R. (...). Se vor lua măsuri pentru intensificarea activității de educație politică desfășurată de organizațiile U.T.C. și asociațiile studențești. (...). O

³ „Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești-internaționale”, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R., din aprilie 1964, București, Editura Politică.

atenție deosebită va trebui acordată activităților cultural-educative și distractive în rândurile tineretului și în special ale elevilor și studenților, combătând manifestările de cosmopolitism, diferitele mode artistice împrumutate din lumea capitalistă. (...). Va fi lărgită și intensificată propaganda ateistă, organizarea acțiunilor de masă pentru combaterea misticismului, a concepțiilor retrograde, pentru educarea întregului tineret în spiritul filozofiei noastre materialist-dialectice. (...). Va crește rolul Academiei de științe sociale și politice în dezbaterea problemelor ideologice actuale ale vieții noastre social-politice, ale activității culturale și creației artistice, în ridicarea combativității ideologice față de influențele străine, în afirmarea puternică a filozofiei materialist-dialectice și a politicii partidului nostru. (...). Se va asigura orientarea politică fermă, în special a publicațiilor cultural artistice, în direcția promovării artei și literaturii socialiste militante și combaterii tendințelor de rupere a creației de realitățile noastre sociale, de publicul larg al oamenilor muncii. (...). Va trebui să sporească rolul educativ al tuturor emisiunilor de radio și televiziune. Emisiunile se vor adresa în mai mare măsură maselor largi ale publicului spectator, în special muncitorilor și țăranilor, asigurându-se totodată de prezența mai frecventă a acestora în emisiuni. Se va face o mai riguroasă selecție a producțiilor artistice difuzate de radioteleviziune, promovându-se cu precădere filme, piese de teatru, spectacole muzicale din repertoriul național și îndeosebi din repertoriul nou, socialist ...”⁴.

Marcat de puterea de seducție și forța de impact a comunismului asupra populației asiatice, de anvergura internațională a dictatorilor Mao Zedong și Kim Ir-sen, precum și de cultul personalității acestora, liderul comunist român a încercat, precum într-o „operație de transfer de organe”, transferarea caracteristicilor „modului de producție asiatic” și a principalelor trăsături ale comunismului chinez și nord coreean în corpul societății românești. Evaluând, după decenii, impactul ideologic al dictaturii ceaușiste în perioada tranziției postcomuniste și, mai ales, efectele perverse ale acestui „transfer” asupra obiceiurilor și reflexelor noastre în viața publică de astăzi, consider că operația transferului psihocultural efectuată de dictatorul român a fost, din păcate, o operație (parțial) reușită. Cele 17 „propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educarea marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii” din discursul lui Nicolae Ceaușescu în fața Comitetului Executiv al PCR pe data de 6 iulie 1971, devenite „tezele din iulie”, au lăsat urme în „mințile captive” ale multora dintre aceia care am trăit o parte a vieții în timpul regimului comunist. Este frapant, de altfel, să observăm cum astăzi, în absența emitentului de atunci, regăsim în atitudinea politică și vorbirea unora dintre noi reflexe de comportament, gândire și exprimare, precum și formulări și lozinci din vocabularul „tezelor din iulie”.

În aceste circumstanțe nu mi se pare deloc nefiresc faptul că, în societatea românească actuală, asistăm la zgomotoase manifestări suveranist-naționaliste, protocroniste, xenofobe, anti-semite și anti Uniunea Europeană. Este adevărat că istoria se repetă și tot atât de adevărat este că, din păcate, copleșiți de carențe informaționale, educaționale și pulsioni emoționale, noi nu reușim să învățăm din lecțiile istoriei, nici din eșecurile ambițiilor suveraniste anterioare, fie acestea legionaro-fasciste, legionaro-antonesciene, militar antonesciene, naționalist-comuniste. Fatalmente, drama mioritică continuă...

„Suveranismul trebuie să fie la putere și în România” sau ambițiile suveraniste între tentații și frustrări

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*, Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative, București, Editura Politică, 1971.

Pe fondul ambițiilor naționalist-suveraniste de tristă amintire din perioada interbelică și din timpul regimului comunist, precum și al *feeling*-ului autoritarist-paternalist remanent în largi categorii ale populației – reamintind de emblematica duplicitate, nesiguranță, trădare și violență care bântuiau viața ciobăneilor pe pitoreștile plaiuri mioritice –, apariția unor partide suveranist-naționaliste precum defunctul Partidul România Mare și urmașele lui – Alianța pentru Unirea Românilor (AUR) și Partidul SOS România – nu mi se pare ceva inedit, nici important sub aspectul contribuției la dezvoltarea și modernizarea României. Nu mi se pare ceva inedit și important deoarece resuscitarea ambițiilor suveraniste în România postcomunistă se înscrie în funesta tradiție a naționalismelor xenofobe și criminale legionare, antonesciene și comuniste din secolul trecut.

De altfel, ce am putea înțelege și simți citind un pasaj precum acesta: „Suveranismul trebuie să fie la putere și în România, iar AUR este singurul partid care pune România pe primul loc. Nu mai avem stânga și dreapta în momentul acesta pe scena politică. Avem suveraniști, patrioți și globaliști sataniști”⁵. Propagarea unui asemenea discurs simplificator și uniformizant reamintește frapant de mesajul și tonul oricărui dictator care, atunci când simte oportunitatea accederii la putere, îndeamnă la coagularea și organizarea grupurilor naționalist radicale și xenofobe, disturbatoare ale ordinii publice, generatoare de agitație și revolte anti-sistem în interiorul societății.

Ce mi se pare, însă, cel mai grav este bilanțul submediocru pe care politica românească a ultimilor 35 de ani îl contrapune discursului suveranist naționalist, antidemocratic și anti UE. Un bilanț din care la o privire sumară ne sar în ochi divizarea societății, corupția endemică vs sărăcia endemică, folosirea cinică în scopuri politice a înapoierii culturale și subdezvoltării civilizaționale, transformarea populației sărăcite în clientela electorală a clanurilor politice, depopularea țării – în fond, descurajarea muncii și traiului onest în România plaiurilor mioritice.

Mi se par, de asemenea, periculoase virulența discursului suveranist dublată de absența soluțiilor economice realiste, depersonalizarea și masificarea destinatarului (noi), caracterul imperativ al mesajului, tonul agresiv al propagandei xenofobe, antisemite și anti UE. De aici, pericolozitatea mesajului suveranist postcomunist la adresa libertății opiniei persoanei, demnității și responsabilității civice a individului, securității fiecăruia dintre noi în calitate de cetățeni cu opinii și opțiuni libere și responsabile. Pericolozitatea ambițiile suveraniste gen AUR și SOS România crește exponențial cu cât liderii acestor partide agită o masă de executați zeloși cu mintea căzută în captivitatea lozincilor naționaliste și xenofobe, sloganurilor protocroniste sau, uneori, cu gândurile învăluite de nostalgia amintirilor tinereții care se confundă cu festivismul „epocii de aur” sau cu mai vechile ritualuri legionare.

Și, totuși, cum am putea contracara ambițiile suveraniste din politica românească?

În anii '70, ascultam la *Radio Europa Liberă* scrisorile psihiatrului și dizidentului anticomunist Ion Vianu despre utilizarea psihiatriei în scopuri politice, mai precis, în scopul controlării și reprimării vocilor critice la adresa nedreptăților și abuzurilor din România regimului comunist. Recent, am aflat cu regret despre dispariția omului Ion Vianu. Marcat de aceste două borne, simt nevoia invocării diagnosticului non-mioritic al celebrului psihiatru dintr-un semnificativ articol despre starea de lucruri din țara noastră. „România a supraviețuit prin trei evenimente miraculoase: în 1918 a fost în tabăra câștigătoare când pierduse războiul, ajungând să cuprindă un maximum de români între frontierele ei; a recuperat Transilvania în 1944 (dar nu Basarabia și Bucovina); a depășit comunismul când mulți îl socoteau instalat pentru o mie de ani. Acum așteptăm a patra

⁵ *** , „George Simion: «Suveranismul trebuie să fie la putere și în România»”, în *HotNews.ro*, 25 februarie 2024, disponibil la [George Simion: Suveranismul trebuie să fie la putere și în România - HotNews.ro](https://www.hotnews.ro/stiri-romania-100000000-george-simion-suveranismul-trebuie-sa-fie-la-putere-si-in-romania-100000000.html), consultat la 10 august 2024.

minune: să ne deșteptăm din somnul cel de moarte al pasivității. Dar spre deosebire de primele trei minuni, ea nu poate veni decât de la noi. Așa că nu trebuie să stăm, așteptând-o”⁶. Într-adevăr, nu trebuie să stăm așteptând o a patra minune pentru neamul românesc. „Minunea nu poate veni decât de la noi!”

Dar, care *noi!*? Cine suntem *noi*? Cine suntem noi astăzi, ce proiect de țară și ce canale de influențare a politicii internaționale avem ca stat național cu granițele trasate și retrasate pe harta politică a Europei prin jocul intereselor marilor puteri de-a lungul timpului și prin hazardul dez-nodământului a două conflagrații mondiale? Ce compoziție și dinamică demografică, etnică, socio-culturală prezintă populația României după 45 de ani de regim dictatorial comunist și 35 de ani de navigare stângace prin apele tulburi ale unui postcomunism întârziat și ale unei democrații fragilizate de mediocritatea și coruptibilitatea clasei politice și de insuficienta asimilare a principiilor și valorilor democrației în comportamentul unor largi categorii ale populației? Ce clivaje macină coeziunea psiho-socială a poporului român? De fapt, cât de compozit este profilul psihocultural al românilor și care sunt interesele și vocile politice credibile ale societății românești pe scena internațională în vremurile de răscruce pe care le trăim? Suntem noi – sub aspectul nivelului educațional și de sănătate al populației, funcționării instituțiilor statului și aparatului teritorial-administrativ, serviciilor de informații și securitate națională, partidelor, clasei politice și organizațiilor societății civile – pregătiți să înfăptuim „a patra minune”? Altfel spus, suntem pregătiți să proiectăm și să realizăm un set de reforme în stare să eficientizeze instituțiile centrale de stat, aparatul teritorial-administrativ și fiscal, să echilibreze balanța bugetară și pe cea comercială, să modernizeze forțele armate și pregătirea militară a națiunii? Și, la baza tuturor acestora, suntem pregătiți să educăm omul liber și responsabil întrupat în persoana morală, cetățeanul patriot, profesionistul competent? Aceste întrebări fără răspuns imediat ne macină mereu. Aparent retorice, asemenea întrebări asumate *non-mioritic* ar putea deveni, însă, călăuzitoare și constructive.

Așadar, cum am putea contracara ambițiile suveraniste din politica românească? Mai întâi, o precizare semantică din perspectiva realismului politic. Termenii „suveran” și „suveranism” vizează, în sensul lor propriu și efectiv, marile puteri ale lumii deoarece acestea dispun de o *suveranitate statală efectivă*. Am în vedere Canada, Franța, Germania, Italia, Japonia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii, țări membre ale Grupului celor 7 (G7), la care se adaugă Federația Rusă, China și India. Doar marile puteri care configurează ordinea politică globală și dispun de o suveranitate statală efectivă sunt în măsură să etaleze un *suveranism efectiv*. În cazul țărilor mici și subdezvoltate, din perspectiva realismului politic putem vorbi despre o *suveranitate decorativă*, iar în cazul țărilor mijlocii, mediu dezvoltate despre o *suveranitate relativă*. Potrivit unei evaluări realiste, România – țară postcomunistă *spre mediu dezvoltată*, aflată într-o necesară interdependență cu SUA, Anglia și țările UE, evoluează în marja unei *suveranități relative*. Partener secund al unor mari puteri de-a lungul istoriei moderne, cu o listă de indicatori macroeconomici submediocri și cu o populație marcată de tensiunile dramei mioritice, nici România ca țară, nici statul român nu își pot asuma și nu pot susține un suveranism efectiv pe scena politică națională și internațională. Pot emite, în schimb, *ambii suveraniste*. Ambiții suveraniste pe cât de ostentative, pe atât de improprii și inadecvate în raport cu suveranitatea relativă și slăbiciunile instituționale ale statului *explicabile*, de altfel, prin prezența curențelor de mentalitate și educație în rândurile clasei politice și ale unor largi categorii ale populației.

⁶ Magda Grădinaru, „Romania a supraviețuit prin trei minuni și acum o așteaptă pe a patra - Interviu cu Ion Vianu”, în *Ziare.com*, 2 decembrie 2028, [Romania a supraviețuit prin trei minuni și acum o așteaptă pe a patra - Interviu cu Ion Vianu \(ziare.com\)](https://ziare.com/romania-a-supraviețuit-prin-trei-minuni-si-acum-o-asteapta-pe-a-patra-interviu-cu-ion-vianu/), consultat la 16 august 2024.

Încercând să învățăm din lecția ambițiilor suveraniste, naționaliste, xenofobe, antisemite tragice și păguboase din politica românească a ultimului secol avansează, din perspectiva unui eseu de filosofie aplicată, ideea unui *proiect de educație interculturală prin terapii reflexive* precum, *ideologicul „bine temperat”* și *cultura recunoașterii*. Am în vedere, așadar, un proiect de educație interculturală focalizat pe ideologicul „bine temperat” și „cultura recunoașterii” percepute ca terapii reflexive capabile să contracareze ambițiile și derapajele suveraniste, naționaliste, xenofobe, antisemite.

Educația interculturală sau drumul ideologicului „bine temperat” spre cultura recunoașterii

Conceput în maniera comprehensivă a unei *filosofii non-dualiste* familiarizată cu principiul *tertium datur*⁷, un proiect reflexiv de educație interculturală respinge, din capul locului, impulsurile emoționale și derapajele acestora, percepțiile gratuit conflictualiste de genul „noi contra voi”, polemicele sterile și pseudo-reforme fanteziste. Această situație mă determină să apreciez că, într-un proiect de educație interculturală, drumul spre cultura recunoașterii trece printr-un demers ideologic „bine temperat”. Un asemenea demers presupune, din punctul meu de vedere, o importantă schimbare a modului de a percepe ideologiile: de la focalizarea atenției asupra ideologiilor percepute ca *elaborate mentale finalizate* la concentrarea reflecției asupra ideologiilor percepute ca *experiențe ideologice trăite*. Altfel spus, de la *textele și discursurile* mai mult sau mai puțin sistematice, mai mult sau mai puțin canonice, primite ca atare, texte și discursuri menite să atragă, organizeze, manipuleze corpurile sociale și masele de indivizi în competiția pentru cucerirea și exercitarea puterii la *trăirea experienței ideologice ca stare experiențială, personală/colectivă implicată politic*. Desigur, ideologiile coagulate în texte sistematice și discursuri programatice există în diversitatea lor, dar fiecare dintre aceste ideologii etichetate ca liberalism, conservatorism, socialism, comunism, fascism, nazism sau, mai recent, ecologism, feminism, globalism, suveranism etc. *este transpozabilă într-o experiență ideologică în orizontul conștiinței personale/colective*. Astfel se deschide calea terapiei reflexive cu ajutorul ideologicului „bine temperat”.

Ideologicul „bine temperat” este funcțional și eficient pentru un proiect intercultural deoarece oferă o deschidere *poliscopică*. O asemenea viziune este capabilă să tempereze exagerările și asperitățile ideologiilor canonice, derapajele naționalist-xenofobe, antisemite ale ambițiilor suveraniste deoarece cuprinde o diversitate a stărilor experiențiale ale conștiinței intenționale. Astfel, atunci când trăirea experienței ideologice coexistă cu bunul simț al *cunoașterii comune*, raționalitatea *cercetării științifice*, înțelepciunea *reflexivității filosofice*, sensibilitatea *trăirii artistice*, profunzimea *meditației/revelației spirituale*, experiența ideologică în întregul ei devine expresia ideologicului „bine temperat”, un ideologic cu *valoare culturală adăugată* și, prin aceasta, un ideologic *rezonabil în plan acțional*. Astfel conceput și experiențiat, ideologicul „bine temperat” poate deveni o componentă importantă a unui proiect intercultural capabil să contracareze ambițiile suveranist-naționaliste, xenofobe și antisemite.

Utilizarea calificativului „bine temperat” în cazul demersului ideologic este un modest omagiu adus lui Johann Sebastian Bach și capodoperei sale muzicale, „Clavecinel bine temperat”. Remodelarea conceptuală a ideologicului ca stare experiențială în orizontul conștiinței poliscopice este – precum modularea tonalităților potrivit regulilor armoniei – o poziționare armonică a

⁷ Peter Wiebel, *Tertium Datur. Historical Preconditions and Ways to Mitterer's Non-dualizing Philosophy*, Edition Alexander Riegler & Stefan Weber, 2008.

ideologicului printre celelalte stări experiențiale ale conștiinței poliscope⁸. Astfel conceput, ideologicul „bine temperat” se comportă ca un *filtru cultural al bunului simț* în calea voluntarismului politic, demagogiei populiste, ambițiilor suveraniste, exceselor naționaliste, xenofobe și antisemite și, prin toate acestea, el devine un actor terapeutic important în modelarea culturii recunoașterii.

Modelarea culturii recunoașterii presupune intrarea în scenă a unui concept multidimensional și sintetizator al culturii. Realitate interioară marcând „drumul sufletului spre sine însuși”⁹, implicit, „procesul autoeliberării progresive a omului”¹⁰ și construirii prin limbaj, artă, religie, știință a propriului univers, cultura se raportează, în mod necesar, la natură, societate și devenirea umană. Aceasta dă conceptului *filosofic* de cultură un sens larg și emancipator. Dintr-o altă perspectivă, *comportamentistă*, cultura este văzută ca o „configurație a comportamentelor învățate și a rezultatelor”¹¹ acestora împărtășite și transmise către membrii unei societăți. În accepțiune *sociologică*, cultura desemnează „valorile, normele și bunurile materiale caracteristice unui anumit grup”¹², cu alte cuvinte, societatea în elaboratele sale de gândire, simțire și acțiune. Având ca referențial omul, noțiunea de cultură în sens *antropologic* este un întreg ce cuprinde limbajul, arta, obiceiurile și moravurile, diferitele cunoștințe, mentalitățile, credințele religioase, principiile de drept dobândite de om într-un cadru social. În ceea ce privește originea elaboratelor culturale, adoptăm punctul de vedere *culturologic* inițiat de Alfred L. Kroeber și Clyde Kluckholm¹³, conform căruia cultura nu este doar comportament, ci și o realitate nesubstanțială, supraorganică, simbolică, creatoare de structuri, semnificații și modele pentru gândire și acțiune.

Sintetizând, cod vital al umanității, *modalitate-de-a-gândi-și-simți-în-comunitate*, cultura devine într-un proiect intercultural o *cultură a recunoașterii* atunci când, prin „jocul” componentelor sale – limbaj, simboluri, rituri, norme, tradiții, moravuri, valori – reușește să favorizeze comunicarea și comprehensiunea în medii sociale, etnice, confesionale, rasiale, profesionale, generaționale diferite și chiar opuse. Cultura recunoașterii, conchideam mai demult, este *ansamblul trăirilor personale și colective capabil să aducă în stare de comunicare și recunoaștere reciprocă persoane și colectivități din culturi diferite*¹⁴.

În loc de concluzii sau pledoarie pentru interculturalitate

Contracurarea ambițiilor suveraniste, naționalist-xenofobe, antisemite din politica românească presupune o muncă mai mult sau mai puțin discretă, dar sistematică, la nivel personal și comunitar care, din punctul meu de vedere, ar putea fi orientată spre educarea continuă a competențelor interculturale prin asimilarea unui *model cognitiv și comportamental intercultural*. Valorificând potențialul gândirii dialogal-comprehensive, în acest eseu am propus prin *ideologicul „bine temperat” o paradigmă deliberativ-consensuală pentru un eventual proiect de educare a*

⁸ Anton Carpinschi, *Ieșind din mintea captivă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2020.

⁹ Georg Simmel, „Despre filosofia culturii”, în volumul *Cultura filosofică. Despre aventură, sexe și criza modernului*, Humanitas, București, 1998, p. 209.

¹⁰ Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane*, Humanitas, București, 1994, p. 314.

¹¹ Ralph Linton, *Fundamentul cultural al personalității*, București, Editura Științifică, 1968, p. 72.

¹² Anthony Giddens, *Sociologie*, București, Editura All, 2001, p. 624.

¹³ A. L. Kroeber & C. Kluckholm, *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, New York, Vintage Books, Random House, 1963.

¹⁴ Anton Carpinschi, *Cultura recunoașterii și securitatea umană*, Institutul European, Iași, 2012; „Is the Culture of Recognition still Possible in the Multicultural of Globalization?”, in *Culture Impact Journal. Defining Culture - Impacting Our World*, Premier Issue 1st February 2022, Edited by Huib Wursten.

competențelor interculturale, pe care l-am denumit *cultura recunoașterii*. Ideea unui proiect intercultural configurat în jurul culturii recunoașterii este mai veche, fiind exprimată în ultimele două decenii printr-o serie de cărți, studii și eseuri, cursuri și conferințe susținute în mediile universitare, precum și în cercurile teologice ortodoxe, catolice, protestante din România.

Dar, elaborarea unui proiect/program de educație interculturală sistematică la scară națională sau regională este mult mai complexă, implicând importante resurse intelectuale și materiale, echipe interdisciplinare, metode și instrumente de lucru, cercetări psihologice, sociologice, politice, culturale pe eșantioane reprezentative, propuneri rezonabile și soluții eficiente. În ceea ce privește îmbunătățirea educației interculturale în România, am în vedere următoarele aspecte:

- înțelegerea legăturilor dintre valorile etice și cultura națională în contextul est-european poate ajuta la proiectarea unor politici interculturale eficiente în România¹⁵;
- cunoașterea profilului psihologic al românilor din perspectivă cognitiv-experimentală este indispensabilă pentru elaborarea unui proiect educațional intercultural în România¹⁶;
- folosirea metodologiei de înalt profesionalism – precum Cognitrom Career Planner, o platformă de orientare școlară și profesională coordonată de profesorul Mircea Miclea de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca¹⁷ – ar fi utilă și pentru cercetarea empirică a educației interculturale.

Aceste trei aspecte invocate acum, cred că ar putea servi ca prime trei direcții ale unui proiect de educație interculturală și, implicit, un prim pas efectiv spre contracararea ambițiilor suveraniste în politica românească. Miza contracarării și neutralizării ambițiilor suveraniste nerealiste și insecurizante pentru România este prea mare pentru a ne permite neglijarea ei.

Bibliografie

CARPINSCHI, Anton, *Cultura recunoașterii și securitatea umană*, Institutul European, Iași, 2012.
CARPINSCHI, Anton, *Ieșind din mintea captivă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2020.

CARPINSCHI, Anton, „Is the Culture of Recognition still Possible in the Multicultural of Globalization?”, in *Culture Impact Journal. Defining Culture - Impacting Our World*, Premier Issue 1st February 2022, Edited by Huib Wursten.

CASSIRER, Ernst, *Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane*, Humanitas, București, 1994.

CEAUȘESCU, Nicolae, *Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*, Expunere la Consfătuirea de lucru a activului de partid din domeniul ideologiei și al activității politice și cultural-educative, București, Editura Politică, 1971.

DAVID, Daniel, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*. Iași: Polirom Publishing, 2015.

GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, București, Editur All, 2001.

GRĂDINARU, Magda, „Romania a supraviețuit prin trei minuni și acum o asteapta pe a patra - Interviu cu Ion Vianu”, în *Ziare.com*, 2 decembrie 2028, [Romania a supraviețuit...](#)

KROEBER, A. L. & C. Kluckholm, *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, New

¹⁵ I. Warter & L. Warter (Eds.), *Understanding National Culture and Ethics in Organizations. A Study of Eastern and Central Europe*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 2020.

¹⁶ Daniel David, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*. Iași: Polirom Publishing, 2015.

¹⁷ Mircea Miclea & Cognitrom Group, *Cognitrom Assessment System*, Cluj-Napoca, ASCR Publishing, 2009.

York, Vintage Books, Random House, 1963.

LINTON, Ralph, *Fundamentul cultural al personalității*, București, Editura Științifică, 1968.

MICLEA, Mircea & Cognitrom Group, *Cognitrom Assessment System*, Cluj-Napoca, ASCR Publishing, 2009.

SIMMEL, Georg, „Despre filosofia culturii”, în volumul *Cultura filosofică. Despre aventură, sexe și criza modernului*, Humanitas, București, 1998.

TOBĂ, Daniela, *Despre suveranismul mioritic, cu sinceritate*, în *Canal33.ro*, 13 aprilie 2024, disponibil la [Despre suveranismul mioritic, cu sinceritate](#).

WARTER, I. & L. Warter (Eds.), *Understanding National Culture and Ethics in Organizations. A Study of Eastern and Central Europe*, Bingley: Emerald Publishing Limited, 2020.

WIEBEL, Peter, *Tertium Datur. Historical Preconditions and Ways to Mitterer's Non-dualizing Philosophy*, Edition Alexander Riegler & Stefan Weber, 2008.

***, „George Simion: «Suveranismul trebuie să fie la putere și în România»”, în *HotNews.ro*, 25 februarie 2024, disponibil la [George Simion: Suveranismul](#).

***, „Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R., din aprilie 1964, București, Editura Politică.

***, *Miorița*, în [Miorița - versuri Balade Populare](#).